

Маријана Петронић, дипл. библ.
ЈУ Матична библиотека Источно Сарајево
marijana.petronic7@gmail.com

УДК: 930.85(497.6) : 929
DOI: 10.7251/BSCSR1706356P

„ПРОСВЈЕТА“ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ ПРОШЛОГА ВИЈЕКА: ЖЕНСКО ПИТАЊЕ, МИЛИЦА МИРОН И ДЈЕЧИЈЕ ПОЗОРИШТЕ

Сажетак: Захваљујући Просвјетиним издањима из сада већ давних тридесетих година прошлога вијека, а које Матична библиотека Источно Сарајево поседује - доносимо овај рад који говори о Милицы Мирон, књижевници, новинарки и публицисти, драмском писцу. Неисцрпан извор, Просвјета, добрим дијелом нам је открила и важност „женског питања“ прве половине 20. вијека, односно жену у друштвеном животу Сарајева, њеном положају и јавним активностима. Доминантну улогу овдје имају најприје: Стака Скендерова (19. в.) и Мис Аделина Ирби, а потом Стоја Кашиковић, Вида Чубриловић-Копривица, те већ поменути и скоро непознати, Милица Мирон, која је себе одредила сасвим другим али значајним правцем ондашњих друштвених кретања. Данас на маргини, ова скоро забовалена књижевница и те како заслужује да буде предмет истраживања својом јединственом појавом - не списатељском доминацијом колико својом улогом зачетника идеје стварања позоришта за дјецу. Овај рад је уједно и увод у пројекат дигитализације који проводи Матична библиотека Источно Сарајево с циљем да се допринесе научно-истраживачком раду шире заједнице, отргну од заборава интересантни поједици, заслужне личности, те да се сачувају вриједне и ријетке књиге, чланци и грађа у дигиталном облику.

Кључне ријечи: Милица Мирон, Просвјета, значај Просвјете, Српкиње у Сарајеву, Сарајевско дјечије позориште, женско питање, друштвени живот послје I Свјетског рата, Матична библиотека Источно Сарајево, дигитализација.

Кратак преглед Просвјетиног дјеловања између два свјетска рата

Тридесете године прошлога вијека за сарајевску Просвјету су биле и бремените и плодне године. Смјештена између два свјетска рата Просвјета је сносила посљедице тешких прилика између 1014. и 1918. године: Сарајевски атентат, осиромашени и неуки народ, рурални предјели на маргини дешавања, град недовољно развијен и у немогућности да се ослони на државу, незапосленост интелектуалних радника, десетковани редови српског национа кроз Арадски логор, затворе и губилишта, погроме, општа економска и привредна криза... Оно што је још примјетно кроз штива која нам доносе Просвјетини листови је вјеродостојност и могућност поређења историјског интервала са дистанце. Тако је Босна и Херцеговина прешла од тада „сељаке државе“, како је назива Милица Мирон, преко ширења идеја југословенства до „Титове Југославије“ носећи са собом, па ево, до данашњих дана сличне, понекад и исте проблеме: предратну кризу, ратни синдром, проблеме са алкохолизмом, неписменошћу...

Окружење које је Просвјета у ондашњем, послератном периоду створила својим радом утицале су на цјелокупан миље српског живља. Питања која су се отварала најчешће су се и рјешавала на добробит читавог српског народа и занимљива су по много чему. Након Првог свјетског рата Просвјета обнавља свој рад и наставља тамо гдје је стала. Оснивају се школе за домаћице, школе за просвјећивање одраслих кроз *аналфабетске течајеве*, подижу се ћачки домови, води брига око привредног подмлатка, држе популарна предавања за народ, формирају се здравствне задруге. Дobar темељ који је у српском друштвеном контексту ударен у другој половини 19. вијека и кроз прву половину наредног сада се настоји не само сачувати већ и проширити на још више дјелатности и једном својеврсном надградњом: шире се српски интелектуални кругови,

дјелатност Просвјете досеже не само Европу већ и Америку, још се више улаже у стипендирање ученика и студената, прате се свјеткси токови у економији, привреди, књижевности, објављују часописи, развија се трговина, тражи се рјешење за дуговјечност српског позоришта, сарађује се са соколским друштвима, колом српских сестара. Просвјетине библиотеке дјелују на свим просторима гдје има Срба, без обзира да ли се радило о селу или вароши. У таквим условима, у Сарајеву, гдје је свој рад започела Стака Секндерова, одвојено, али и заједно са сјајном Мис Ирби - жене ће добијати све значајнију улогу кроз, не само Коло српских сестара и свој добротворни рад, већ и као учитељице, ктитори, књижевнице, новинарке (што прије није био случај). Иако у одређеном периоду нису биране у одборе, на руководеће положаје, имале су своју несумњиву улогу у сарајевском друштву.

Жене у Просвјети и друштву Сарајева

Српско просвјетно и културно друштво Просвјета било је и остало вјеродостојан показатељ ондашњих друштвених и културних прилика. Она је нама данас неисцрпан извор драгоцених података. Најчешће овдје мислимо на Просвјетин Календар, но, постојао је и истоимени лист за забаву, поуку и просвећивање (излазио једанпут мјесечно), односно, лист за народно просвјећивање, потом лист за савремене проблеме и књижевност¹ (мијењао је своје поднасловe) и Гласник друштва Просвјете. Уредник и првог и другог био је у своје вријеме Ђорђе Пејановић.

Жене које су нарочито биле везане за Просвјету, или се пак „помињу“ у Просвјети, између два свјетска рата биле су Вида Чубриловић Копривица, Милица Мирон, Стоја Кашиковић, Адела Фликер, Вишеслава Мл. Ђуричић. Ова

¹ Просвјета: лист за савремене проблеме и књижевност излазила је сваког 15. у мјесецу

последња објавила је за Просвјетин лист само један текст, и то „Како је Вук долазио до народних песама?“². О њој сам пронашла само један једини податак и то захваљујући Телефонском именику за Београд, Земун и Панчево из 41. године гдје се види да су муж Младен и Вишеслава живјели у Београду и да је он био референт Министарства просете. Адела Фликер се појављује као писац позоришне представе *Диоба: позоришна слика са села у једном чину*. (Појављује се и у броју 3 и 6 – наставци; судећи према ликовима који носе српска имена – Јефа, Сока, Илија, Милан, ауторица је са домаћих простора); у броју 7, у причи под насловом „Наша грудa“ појављују се иницијали А.Ф. па је за претпоставити да се ради о истој особи Адели Фликер.

У Просвјетином листу Вида Чубриловић Копривица у периоду између два рата објавила је један чланак у наставцима: „О садашњем животу сеоске жене“³ Објавила је такође и у муслиманском часопису Гајрет из 1929 текст: „Муслиманке и школе за домаћице“. Познат је и њен текст „Да ли је то социјална правда?“ у којем се бави најављеним отпуштањем чиновника и удатих жена, чиме се женама потпуно онемогућавао интелектуални рад.⁴ Осим што се њено име препознаје и везује за браћу Васа и Вељка Чубриловића, учеснике у Сарајевском атентату, Вида Чубриловић Копривица била је, дакле, новинарка, образована и активна Сарајка као и њена сестра Стака, прва српска докторица у БиХ. И иначе све четири сесте: Нада, Вида, Стака и Лепа биле су школоване и успјешне жене. Име учитељице Стоје Кашиковић је значајно у просвјетном и културном, те добротворном раду Сарајева. Неријетко се

² Просвјета: лист за савремене проблеме и књижевност, год 21, бр. 10-12, Сарајево, 1937, стр. 692-697

³ Просвјета: лист за савремене проблеме и књижевност, год. 21, бр. 4, стр. 260-265 и Просвјета: лист за савремене проблеме и књижевност, год. 21, бр. 8, стр. 527-529

⁴ Група аутора: Забиљежене, Жене и јавни живот Босне и Херцеговине у 20. вијеку, Сарајевски отворени центар, Сарајево, 2015. <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/09/Zabiljezene>

везује уз име Николе Кашиковића, њеног супруга, знамени-тог публицисте и уредника „Босанске виле“. Стоја Кашиковић је, наиме, била и сарадник, и координатор и администратор овог часописа. Оно што је још интересантно поменути је да је завршила школу код госпођице Ирби, те је отуда њен ангажман на друштвеном плану био свестранији и кроз Коло српских сестара и кроз чланство у добротворним друштвима. Породицу Кашиковић Срби ће памтити и по томе што су били дубоко национално освијештени, те због тога често прогањани и осуђивани. Окружни суд у Сарајеву је 12. јануара 1918. осудио Стоју Кашиковић на смрт вјешањем. Као непријатељи Аустроугарске на исти начин су требали да заврше и остали чланови породице (Никола, Предраг, Реља, Сретен).⁵

У периоду тридесетих година прошлога вијека жене Сарајева артикулишу своје постојање. СПКД Просвјета им у томе помаже не само кроз могућност публикавања чланака већ и кроз живу активност у оснивању женских школа и школа за домаћице широм Босне и Херцеговине. „Од свију Просвјетиних установа Домаћинске школе на селу остављају у нашем народу најдубљег трага, доносећи највећи успех у просвећивању села“⁶. Сеоске жене изучавају: „писменост, јер су биле неписмене, практични рачун домаћинства, историју, науку о здрављу, чистоту тела и куће, о њези породиље и детета, о заразним болестима и првој помоћи у несрећи, о домаћем газдинству и економији.“ О жени на селу Вида Чурбиловић Копривица пише: „...али у основи све сеоске жене имају нешто заједничко: да успоредо са свима члановима породице раде на пољу и још у кући, губе сву своју снагу и време на производњу материјалних добара. Од превеликог телесног умора и рада изгубиле су смисао а немају ни времена за своје стручно и опште

⁵ Борјанка Трајковић: Никола Т. Кашиковић, живот и дело, Народна библиотека Србије, Београд, 2006.

⁶ Просвјета, 1931. бр. 4, Просветина школа за сеоске домаћице у Јарку код Добрљина (стр. 118-119)

образовање нити на какав душевни живот. Модерни роб од чијег труда и рада сви више имају користи него оне и њихове породице.“⁷ У Сарајеву, градсом окружењу, је ситуација сљедећа: жене слиједе западне токове. Како наводи Ј.Б.: „Наш је народ толико заостао, да интелигентне жене имају пуне руке посла“.⁸ Но, није се ишло сасвим ка западу у друштвено-социјалним оквирима. „Женска друштва у Сарајеву покренула су живу акцију да помогну смањивању привредне кризе и отклањању њених тешких и штетних последица. Она су повела борбу против моде и луксуза, сматрајући да је у данашње доба тежак грех против државе и народа трошити више него што је потребно и распитати новац на оно без чега се може бити и у најповољнијим приликама“.⁹ Доноси се закључак да се позову сва женска друштва у Краљевини да се придруже акцији у борби против луксуза и моде; да се по баловима, чајанкама, селима и другим приликама „избегавају свилене чарапе, ципеле и луксузне хаљине“... „да се преко надлежних министарстава забрани школској женској младежи ношење свилених чарапа и хаљина и употребљавање пудера и ружа“¹⁰... Ово су само у најкраћем нека питања којима су се бавиле наше Српкиње у Сарајеву. У таквим годинама на Просвјетину и друштвену сцену ступа Милица Миронова, супруга писца и драматурга Михајла Мирона.

Милица Мирон и питање дјечијег позоришта

Крупне промјене на ширем друштвеном плану, довеле су до новог, другачијег расположења према дједи, до бриге за њихово образовање, разоноду, васпитање. Брине се о

⁷ Просвјета: лист за савремене проблеме и књижевност, год. 21, бр. 8, стр. 528

⁸ Просвјета: лист за забаву, поуку и просвећивање, год. 15, Сарајево, мај 1931, бр. 5, из Друштвених вести: Муслиманка за Просвету, стр. 158. Текст говори о Цазињанки Хасиби Билал, учитељици и њеном ангажману у Просвјети, Гајрету...

⁹ Просвета: лист за забаву, поуку и просвећивање, год. 16, 1932, бр. 1, стр. 25-26

¹⁰ Исто

мајци и новорођенчету, оснивају се забавишта, приређују се представе за дјecu.

Фактичко стање око дјечијег позоришта било је следеће: Тешко је било одржати и Сарајевско Народно позориште. Бавити се и самом мишљу о дјечијем позоришту у оно доба било је, сигурно, јако тешко. „Недостатак репертоара“ је била једна од ставки. Зато Милица Мирон и пише и адаптира комаде за дјecu, гдје дјеца нису само посматрачи, већ и сами учесници. Из њених текстова сазнајемо и шта се дешавало на руској позоришној сцени, тачније по питању дјечијих позоришта. Буђење женског књижевног стваралаштва почиње да узима замајац, па се тако Милица Миронова ослоњена на Просвјету почиње бавити „Питањем дечјег позоришта“. „Наша дечија литература није забележила од Змаја надаље много добрих и честитих књига за децу; наши сликари не поклањају довољно или скоро никакве пажње илустрирању дечијих књига и сликовница; музички одгој деце особито по нашим школама (у Босни) недовољан је и сувише укалупљен; само појединци, приватници, успевају да се уздигну изнад осредњости, у којој пливамо (дечји хор „Трбовелски славчек“, „Мали хармоникаши“); па и позоришне представе за децу јављају се појединачно и често пута се приређују приватном иницијативом и добром вољом. По нашим основним школама импровизирају од часа до часа мале комаде, преплетене са рецитацијама, певањем и сл. наши наставници, који наравно нису стручњаци што се тиче режије и глуме. Ретке су дечје представе чак у Београду, а наше сарајевско позориште ове сезоне још није успело да даде деци један дечји комад. Прилике у Загребу и Љубљани су по прилици исте, или мало боље, али и тамо нема сталног позоришта за децу“¹¹, пише Милица Миронова. Поткријепимо ово чињеницом да је само Сарајевско Народно позориште основано 1920. године, а тек 1950. године

¹¹ Просвјета: лист за савремене проблеме и књижевност, год 21, Сарајево, 15 априла 1937. бр. 4, стр. 244

основана су два театра за дјецу (Пионирско позориште и Позориште лутака). Шездесетих година оно прераста у Позориште младих. У Бања Луци, аутор Предраг Бјелошевић у „Бањалучкој кући од снова“ наводи: ... „хроничари биљеже да је у режији књижевнице и педагога, госпође Јагоде Трухелке која у наш град досељава 1901. године, изведена у ексклузивном простору ресторана жељезничке станице, представа за младе „Бастијен и Бастијена“, аутора Волфганга Амадеуса Моцарта“.¹² Значајније помаке „почеће да изграђују умјетници бановинског Народног позоришта у Бањалуци који 25. децембра 1931. године на сцену постављају, прву професионалну драмску представу за дјецу. Био је то весели играказ у три чина, „Црвенкапа“, аутора Владимира Назора“¹³, а 1933. ће услиједити „Ивица и Марица“, те наредне године „Дугоња, Видоња и Трбоња“. Ни овдје, фактички, дјечијег позоришта – нема.

Потребу стварања дјечијег позоришта Милица Миронова истиче у Просвјетином листу за савремене проблеме и књижевност, у свом чланку у наставцима „Питање дечјег позоришта“. Осамнаест година након ослобођења још нису постојале никакве назнаке о овом питању: немар државе био је очит, није било зграде у ове сврхе, није постојала добра глумачка група, репертоар за дјецу био је оскудан... „Нарочито нашој деци је дечије позориште потребно као комад круха. Док се дају позориштима за одрасле велике субвенције, дотле се довољно не старамо за будуће посјетиоце тог позоришта, дотле не помишљамо на чињеницу, да љубав спрам позоришта треба одгојити и пробудити управо најпре међу оном најмањом и најмлађом публиком. Наше се позориште обраћа данас одраслијој школској деци и омладини, а деца нижих разреда средњих школа, она из основних школа и деца која још нису приспела за школу и

¹² Предраг Бјелошевић: *Бањалучка кућа од снова : пола вијека дјечијег позоришта републике српске*, Дјечије позориште Републике Српске, Бања Лука 2006.

¹³ Исто

данас оскудевају у позоришним комадима који би били приступачни њиховом степену развоја и њиховом добу старости¹⁴, истиче Милица Миронова. Срећом, постојали су „првоврсни редитељи“, по Мироновој али писање за дјecu било је писање у вјетар јер није постојало ни једно стално дјечије позориште. Дјечија драмска литература била је на самим својим почецима. Ондашњи критичари били су „кочничари“ у настојању да неколицини, којој је и Милица Мирон припадала, докажу како бајка и народна прича „не задовољавају психу и интрес детета“. Улазећи дубоко у психологију дјетета Миронова оповргава наводе критичара наводећи безброј примјера. Док је дјетету све ново дотле га и забавља. Свођење представе за дјecu на свакодневицу није могло сачувати дјететову пажњу.

У скоро свим представама које је режирала Милица Мирон улоге су повјерене дјeci. Она је то објашњавала чињеницом да „Деца-глумци све своје улоге узимају озбиљно, дају од себе све што могу и знаду и увек то најозбиљније документују. Док се на пр. одрасли глумци не могу уживети у поједине дечије јунаке и карактере, или их тумаче површно, па чак са извесном дозом омаловажења, дете се увек труди да унесе у глуму са дирљивом озбиљношћу и вољом своје најбоље“¹⁵. Способност дјечије имагинације је толика да и монолог мртве ствари претвори у дијалог. Миронова одлучно стаје у одбрану бајки. С њима и са дјецом ће бити у братском и сестринском контакту читав свој живот. На овом пољу „дјечије дјелатности“ ауторика наводи добар примјер код Руса. Двије године прије објављивања чланка у наставцима „Питање дечјег позоришта“ за Просвјету, у Русији има већ 70 сталних дјечијих позоришта и 80 % има своје сопствене зграде. Први степен обиљежавају бајке. Томе у прилог она помиње

¹⁴ Просвјета: лист за савремене проблеме и књижевност, „Питање дечјег позоришта“, год 21, Сарајево, 15. априла 1937. бр. 4

¹⁵ Просвјета: лист за савремене проблеме и књижевност, Милица Миронова: *Питање дечјег позоришта*, год. 21, Сарајево, 15 маја 1937. бр. 5

дјело Анатола Франса, тј. старог библиотекара Силвестра Бонара који заславши над мноштвом књига сања да преко пута њега сједи вила на једном големом хрбату књиге. Без мудрости стечених у књигма, очима „трезвењака“ и будна човјека Бонар доводи у питање постојање виле, на шта од исте добија више него мудар одговор: „Све је само сан и пошто нико не сања о вама Силвестре Бонаре, то ни не постојите. Ја очаравам свет, ја сам свуда, на једном зраку месечине, у дрхтају једног скривеног извора, у немирном лишћу које пева, у белој сумаглици која се диже сваког јутра, са дна ливада, усред ружичасте врескове траве, свуда!... Људи ме виде, људи ме воле“.

Стално у дослуху са народним стваралаштвом, и кроз поетска остварења упућена дјечи, Милица Миронова своју инспирацију налази адаптирајући мање или више познате бајке за дјецу (*Снежану и седам патуљака*, *Мачак у чизмама*, *Чудотворни чирак*, *Аладинова чаробна лампа...*), преобликујући их, додајући им нове ликове, друкчију димензију, уз обавезну морално-васпитну нит. У самој *Снежани* било је преко 40 ликова плус скоро па безброј вражића, дворских дама, пажева, слуга, црнаца... Ваљало је све то поредати, укомпоновати и дисциплиновати с обзиром да су ову адаптацију Гримове бајке изводила дјеца од првог разреда основне школе, па до седмог разреда гимназије. Иначе, Миличина *Снежана* играла се и у Београду, Риједи, Сплиту, Дубровнику... и увијек је дочекивана и испраћана громогласним аплаузом, пуном салом и одушевљеном публиком.¹⁶ Много година касније, у времешности, тренутке одмора породица Мирон је проводила на Палама. У локалним домовима културе она и супруг приређивали су представе, читали приче, пјесме и загонетке. Правила је прелијепе лутке од тканине и користила их у ове сврхе.¹⁷

¹⁶ Филолог: часопис за језик, књижевност и културу, Андреја Марић: Књижевно стваралаштво Милице Мирон, год. 7, 2016, бр. 12, стр. 306-324

¹⁷ *Замбал*, Подграб 2006, бр. 28.

Можда Милица Миронова данас није у толикој мјери позната и значајна ни као књижевник, ни као драмски писац, ни као новинар, но, драгоцјена је по томе што је свједок минулих друштвених токова и збивања, посебно у првој половини 20. вијека који биљежи оба свјетска рата. Не треба Миронову заборавити ни стога што је припадала Просветином кругу „публициста“ и била директни учесник у активностима које је Просвета с успјехом проводила у том турском перироду. Посебно, не треба бити заборављена због свих својих настојања да на сарајевском простору заживи дјечије позориште.

Милица Мирон – био и библиографија

Милица Мирон је дјечија књижевница, публициста, драмски писац, (Хиње, Словенија, 1894-1977, Сарајево). Често се потписивала као Милица Миронова. Била је удата за писца и драматурга Михајла Мирона.

У родном мјесту завршила је два разреда основне школе, а даље школовање наставила је у Љубљани. У Љубљани је похађала и учитељску школу. Између два рата и послје ослобођења живи у Сарајеву. Била је члан Групе сарајевских књижевника. Писањем се почела бавити као ученица. Објављивала је пјесме у прози и приповијетке у разним књижевним часописима и листовима. У свом књижевном стварању највише пажње посветила је дјечијој књижевности за коју има изразиту сензибилност. Пише драме – бајке за дјецу, које су прије рата игране на сцени Сарајевског позоришта, а послје ослобођења у Пионирском позоришту и другим позориштима у земљи.

Бавила се и етнографијом.

Библиографија

1. *Народно плетиво*, Гласник Етнографског музеја Београда, 1928. (ја, стр. 20-25)
2. *Снежана*: бајка у 5 чинова написана по Гриму, Сарајево, издање „Цвете Зузорић“, Удружење пријатеља уметности, Сарајево 1930.
3. *Ватрени коњаник*, У Просветин Календар за 1932.
4. *Загонетке и пitalице*, Свјетлост, Сарајево, 1970.
5. *Чудотворни чирак* (драма), Свјетлост, Сарајево, 1957.
6. *Загонетке и одгонетке*, Свјетлост, Сарајево, 1951

Драмски репертоар играни у Народном позоришту у Сарајево

1. *Снежана*, април 1929
2. *Мачак у чизмама*, 1930,
3. *Чудотворни чирак*, 1932,
4. *Водени женик*, 1033
5. Након Другог свјетског рата:
6. *Чудотворни чирак*
7. *Аладинова чаробна лампа*
8. *Прољеће се буди*,
9. *Шкртац Малвендра*, 1963. (радио игра за дјецу)

„PROSVJETA“ IN THE FIRST PART OF THE LAST CENTURY: FEMALE QUESTION, MILICA MIRON AND CHILDREN'S THEATRE QUESTION

Abstract: Thanks to Prosvjeta editions, which in Central Library of East Sarajevo owns, editions from very early period of 30s of last century we bring this paper which tells about Milica Miron, the writer, the journalist, the dramatist. As an inexhaustible source, Prosvjeta has discovered to us the importance of „female question“ of the first part of 20th century, a woman in social life of Sarajevo, her public activities, as well. Before all the dominant role here has had: Staka Skenderova (19. c.) and Miss Adeline Irby, then Stoja Kašiković, Vida Čubrilović-Koprivica, and already mentioned, almost unknown Milica Miron who determined herself in another and diferent way according to those social movements long ago. Today at the margin, this almost forgotten writer deserves very much to be subject of researching, with her unique appearance – maybe not as a dominant writer but with her pioneer role as an idea architect for Children's Theatre. Besides this, the paper is an introduction for project of digitalisation which Central Library of East

Sarajevo leads. The aim of the project is to be useful in science-resourcing work for the environment and society, to break away from oblivion interesting individuals, creditable persons, to save valuable and rare books, articles and writing papers in a digital form.

Key words: Milica Miron, Prosvjeta, importance of Prosvjeta, Serb women in Sarajevo, Children's Theatre in Sarajevo, female question, social life after the I World War, Central Library of East Sarajevo, digitalization.